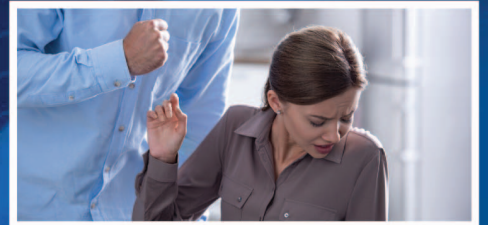

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ
Х. СУЛАЙМОНОВА НОМИДАГИ
РЕСПУБЛИКА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ МАРКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

Ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий

ЖУРНАЛ

2021 №3(3)

МУНДАРИЖА

Халилов А.У. Ўзбекистон Республикасида суд экспертиза фаолиятида амалга оширилган сўнги ислохотлар.....	2
Савченко И.А. Бабич С.Л. К вопросу о судебной психологической экспертизе потерпевших от домашнего насилия.....	5
Силенко Е.П. Современное состояние развития судебной историко-археологической экспертизы в Украине.....	11
Губарева В.Н. Сыч А.А., Сабадаш И.В. Особенности проведения судебно-товароведческих экспертиз по определению величины материального ущерба, причиненного владельцу имущества, полностью утратившего потребительскую стоимость.....	15
Гайдамакина Д.И., Абросимова В.Г., Сиротенко Н.В., Дробышева Е.С. К вопросу о компетенции и компетентности эксперта.....	21
Чекин Д.А. Правонарушения, совершённые с использованием информационно-коммуникационных технологий в сфере оборота наркотических средств, как разновидность киберпреступлений.....	27
Чуряков Э.И. Kiyimdagi shikastlanishlarning sud ekspertizalarini o'tkazishda ekspert eksperimentining ahamiyati.....	31
Urozmatov Sh.M. Boy berilgan foyda: umumiy nazariya, aniqlash va undirib olish tartibi.....	35
Халилов А. Суд экспертизаси институтини ривожлантириш масалалари.....	40
Kudratov S.M. Kriminalistika va sud ekspertizada maxsus bilimlarning tushunchalari va mohiyati.....	46
Кадиров Э.О. Проблемы формирования правосознания и повышения правовой культуры государственных служащих: современное состояние и тенденции развития.....	50
Шакаров Ў.Б. Давлат хизматчиси фаолиятида ахлоқий сифатларнинг ўрни.....	56
Тургунова А.Т. Учинчи Ренессанс бунёдкорларини тарбиялашда геронтопедагогика – намуна ва ибрат мактаби.....	60
Бойкуватов О.С. Меҳнат муносабатларида камситиш масаласининг қонунчиликда акс этиши.....	65
Yaxyaeva O.E., Shodiyev G'.B., Berdiyeva Sh.N., Tursunova B.X., Berdiyeva N.N. Allapininni ashyoviy dalillarda tahlil qilish.....	70
Xasanova D.Y. Elektr toki bilan shikastlanishda teridagi gistologik o'zgarishlar.....	73
Berdiyeva N.N., Shodiyev G'.B., Berdiyeva Sh.N., Yaxyaeva O.E., Tursunova B.X. Tatsef dori vositasining sud-kimyoviy tahlili.....	77
Kamalov Sh.Sh. Covid-19 tufayli vafot etganlarning ichki a'zolarida gistomorfologik o'zgarishlar (Toshkent viloyati misolida).....	81
Yerimbetova M.D., Xasanov J.T. Trombopolni ashyoviy dalillarda tahlil qilish.....	85
Базоров М.М. Ўзбекистон Республикасида суд-экспертлик тизимининг такомиллашуви.....	88
Қолқанов Н.Т., Махсадов Б.И. Конституция инсон ҳуқуқлари қафолатчиси сифатида.....	93

Муассис:
Ўзбекистон Республикаси
Адлия вазирлиги
хузуридаги Х.Сулаймонова номидаги
Республика суд экспертизаси маркази

Бош муҳаррир:
Акрам ХАЛИЛОВ
Бош муҳаррир ўринбосари:
Учкун УЗАКОВ
Масъул котиб:
Нуриддин ҚОЛҚАНОВ

Тахририят хайъати:

Ақбар ТАШКУЛОВ
Шерзод РАБИЕВ
Истам АСТАНОВ
Нарзулла ЖЎРАЕВ
Одил МУСАЕВ
Маъруфжон ҚУРБАНОВ
Шухрат РАХМАНОВ
Саидиллаходжа САИДХОДЖАЕВ
Нилуфар ХАЛИЛОВА
Надежда КОРАБЛЁВА

Масъул муҳаррир:
Хусан НИШОНОВ
Дизайнер:
Фахриддин РАҲИМОВ
Саҳифаловчи:
Малоҳат ТОШОВА

“Ўзбекистон суд экспертизаси” ҳуқуқий,
ижтимоий, илмий-амалий журнали
Ўзбекистон Республикаси Президенти
Администрацияси хузуридаги Ахборот ва оммавий
коммуникациялар агентлигида 2021 йил 4 июнда
1185-сонли гувоҳнома билан рўйхатга олинган.

Тахририят манзили:
100105, Тошкент шаҳри, Миробод тумани
Фарғона йўли кўчаси.
Телефонлар:
(71) 209 11 55 (153 ички), (93) 171 37 74

web-site: www.sudex.uz
e-mail: info@sudex.uz
facebook.com/sudex.uz
telegram.me/sudex.uz

Журнал 31.01.2022 йилда босмаҳонага топширилди.
Қоғоз бичими 60x84 1/8. Офсет усулида босилди.
Шартли 6,75 босма табоқ. Буюртма № 001. Адади 100.

«SHONA NUR BIZNES» MCHJ босмаҳонасида чоп этилди.
Тошкент шаҳри, Бектемир тумани, «Кўйлик»
автошоҳ бекати худуди.

KRIMINALISTIKA VA SUD EKSPERTIZADA MAXSUS BILIMLARNING TUSHUNCHALARI VA MOHIYATI

*KUDRATOV Sanjar Marupovich,
X. Sulaymonova nomidagi Respublika
sud ekspertizasi markazi Tashkiliy-
nazorat va tahlil bo'limi
katta mutaxassisi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada “Maxsus bilim” ta’rifi tahlil qilinib, zamonaviy kriminalistika, sud-ekspertiza va jinoyat-protsessual fanlarida maxsus bilimlarning mazmuni va ahamiyatiga oid turli nuqtayi nazarlarning xususiyatlari ochib berilgan.

Kalit soʻzlar: Maxsus bilim, sud ekspertizasi, jinoyat protsessi, maxsus bilim, ekspert, bilim.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется определение понятия «специальные знания» и представлена характеристика различных взглядов на содержание и значение специальных знаний в современной криминалистике, судебной экспертизе и уголовном процессе.

Ключевые слова: специальные знания, судебная экспертиза, криминалистика, уголовное судопроизводство, специальные познания, эксперт, знание.

ANNOTATION

This article analyzes the definition of the concept of “special knowledge” and reveals the characteristics of various views on the content and significance of special knowledge in modern, forensic science, forensic examination and criminal procedure.

Key words: Special knowledge, forensic examination, forensics, criminal proceedings, special knowledge, expert, knowledge.

Sodir bo'lgan jinoyatni tergov qilish jarayonida, shuningdek, sud muhokamasiga tekshiruv vaqtida ish uchun ahamiyatli bo'lgan qator holatlar yuzasidan maxsus bilim, ya'ni fan-texnika, san'at yoki o'z kasbini qo'llab tekshiruv o'tkazish va shu asosda tegishli ma'lumotlarni olish zarur. Bunday tekshiruvlar maxsus bilimga ega bo'lgan shaxslar tomonidan o'tkaziladi.

Tergov va surishtiruv organlarining har qanday huquqbuzarlikni tezkorlik bilan fosh etish, har bir jinoyat ishini har tomonlama, xolisona tergov qilish borasidagi faoliyatining samaradorligi, jinoyat protsessini amalga oshirayotgan shaxslarning kasbiy bilim va ko'nikmalariga, shuningdek, ularga ko'maklashishga bog'liq.

Olimlarda katta qiziqish uyg'otayotgan dolzarb masalalardan biri jinoyat protsessida maxsus bilimlar tushunchasidir. Jinoyat protsessida maxsus bilimlardan foydalanishning ortib borayotgan ahamiyati ushbu tushunchaning mazmunini batafsil ko'rib chiqishni taqozo etadi.

Agar ko'rsatilgan iboraning kelib chiqishiga e'tibor qaratadigan bo'lsak, shuni ta'kidlash kerakki, ular bilish nazariyasida aniqlanmagan va faqat huquqiy sohaga xosdir. Shu bilan birga, ilmiy huquqiy adabiyotlarda va amaliyotda "maxsus bilim" tushunchasi ancha keng tarqalgan, lekin yuridik adabiyotlarda ham, qonun hujjatlarida ham to'liq ochib berilmagan.

Jinoyatchilikka qarshi kurashish faoliyati fan-texnika taraqqiyoti yutuqlaridan, maxsus bilimlardan keng foydalanish, jinoyatlarni aniqlash, fosh etish, tergov qilish va oldini olish amaliyotida eng yangi ilmiy-texnikaviy usul va vositalardan foydalanishni taqozo etadi. Mavjud maxsus bilimlardan yanada samarali foydalanish yo'llarini izlash va ularni qo'llashning yangi yo'nalishlarini ishlab chiqish huquqni qo'llash amaliyotini takomillashtirish yo'llaridan biridir.

O'zbek tilining izohli lug'atida "maxsus" tushunchasi (arabcha-alohida, o'zgacha, biror sohaga oid) biror ish yoki narsaga xos bo'lgan, biror ish yoki maqsad uchun belgilangan" sifatida ta'riflangan. Maxsus deganda faqatgina ma'lum bir yo'nalish tor soha doirasidagi, chuqur bilim va uzoq yillik tajribaga, tor mutaxassislikdagi

ma'lumotni keng anglash tushuniladi. Ya'ni maxsus bilim egasi olamni o'zining maxsus mutaxassislik yo'nalishi, bilimi va tajribasi orqali filtrdan o'tkazadi. Ya'ni umumiylikdan maxsusga va maxsusdan umumiyga qarab tadqiqot o'tkazadi.

Maxsus bilimlar tergov jarayonida ulardan foydalanishning asosiy qoidalarini, shuningdek, jinoyat protsessida maxsus bilimlariga ega shaxslarning rolini belgilovchi muhim protsessual institutdir. Maxsus bilimlarni to'g'ri qo'llash uchun ushbu institutning barcha tarkibiy qismlarini aniq o'rganish, shuningdek, tarkibiy qismlarni jinoyat-protsessual normalar bilan tartibga solish talab qilinadi. Amaldagi jinoyat qonunchiligida bu atama ekspert va mutaxassis ishtirokida qayd etilgan (O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 67, 172-moddalari), ammo Jinoyat-protsessual kodeksida "maxsus bilim" tushunchasi ta'rifi berilmagan.

Maxsus bilimlar muammosini birinchilardan ko'targan A.V. Dulov bo'lib, u tergovchi va sudyalarning yetarli bilimga ega emasligini maxsus bilim – aniq (bilim) bilish orqali tushungan. Shunday qilib, maxsus bilimlar tergov va sud jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal qilishning erishib bo'lmaydigan vositasi sifatida tan olingan.

A. A. Eysman maxsus bilimlarni "umumiy ma'lum bo'lmagan, umuman mavjud bo'lmagan, cheklangan mutaxassislar doirasi ixtiyorida bo'lgan bilimlarning ommaviy taqsimlanishiga ega bo'lmagan» deb hisoblashni taklif qilgan.

Shunga o'xshash ta'rifni Y.K. Orlov taklif etgan va maxsus ta'lim doirasida maxsus bilimlarni olish mumkinligini qo'shgan.

Z. M. Sokolovskiyning ta'kidlashicha, maxsus bilimlar «kasbiy maxsus tayyorgarlik natijasida olingan, o'z egasiga istalgan sohadagi muammolarni hal qilish imkoniyatini yaratadigan ma'lumotlar to'plamidir».

Y. G. Koruxov maxsus bilimlarga «ularning zamonaviy fan, texnika yoki san'atning ma'lum bir tarmog'idagi, isbotlash maqsadida qo'llaniladigan yig'indisi»ni nazarda tutadi. U turli xil hunarmandchilikdagi ko'nikma va qobiliyatlarni maxsus bilimlar qatoriga qo'shmaydi.

Maxsus bilim tushunchasi hozirgi kunda ma'lum bir sohani chuqur tushunishni va ushbu

yoʻnalishda faoliyat yuritish imkoniyatini beradigan bilim hisoblanadi. Maxsus bilim umumiy bilimdan farqlanib, maʼlum bir yoʻnalishda faqatgina cheklangan insonlar ega boʻlgan bilim doirasidir. Nazariyada maxsus bilim tushunchasi aniq yoritilmaganligi bois amaliyotda ekspertiza tayinlash va mutaxassisni jalb qilish masalasida turli xil amaliyot kuzatiladi.

Maxsus bilimlar koʻlami, tuzilishi, xarakteri ekspertiza turlarini belgilashda va ularning imkoniyatlarini yaxshi bilish, ekspertlarning faoliyati chegeralarini aniqlash imkoniyatini bergani bois ushbu tushunchani toʻliqroq, kengroq bayon etish lozim.

Maxsus bilim ekspert, mutaxassis va ekspertiza tushunchalarini izohlashning oʻzagini tashkil etuvchi tushuncha boʻlib, jinoyat-protsessual huquqi va qonuni doirasida shakllantirilgan, soʻngra boshqa sohalarga ham tatbiq etila boshlagan. Ushbu holatni Jinoyat-protsessual kodeksidagi ekspert, mutaxassis, ekspertizaga bagʻishlangan moddalarning boshqa protsessual kodekslardagi normalarga nisbatan koʻpligi va sifati bilan ham qiyoslasak boʻladi.

Maxsus bilimlardan jinoyat-protsessual qonunchilik doirasidan tashqarida foydalanish maʼlum bir versiyalarni shakllantirish uchun foydali boʻlsa-da, uning daliliy ahamiyati boʻlmaydi. Bu holat esa maʼlum bir vaziyatni aniqlashtirishga qaratilgan boshqa dalillarni

topishni talab etadi, aks holda jinoyat protsessual qonunchilik talablari buziladi. Shunday qilib, yondashuvlarning xilma-xilligi va ayni paytda qandaydir umumiylikiga qaramasdan, ayrim yuridik fanlarning uslubiy qoidalarida maxsus bilimlarning mohiyatini aniqlashda toʻliq aniqlik mavjud emas.

Har bir olim ushbu konsepsiyaning faqat maʼlum xususiyatlariga ahamiyat beradi. Shuni ham taʼkidlash kerakki, u sud-ekspertiza fanida paydo boʻlib, bugungi kunda aniq kuzatilmoqda.

Jinoyat protsessida “maxsus bilimlar” toifasining ilmiy rivojlanishining mustaqillik tendensiyasi. Shu bilan birga, ulkan ilmiy va amaliy salohiyatga qaramay, oʻrganilayotgan konsepsiyaning mazmuni ham saqlanib qolmoqda va noaniq talqin qilinadi hamda yetarlicha rivojlanmagan. Koʻpgina hollarda, mualliflar jinoyat protsessida maxsus bilimlarning konsepsiyasi va belgilari masalalariga yetarlicha eʼtibor berishmaydi.

Maxsus bilimlardan foydalanish shakllarini oʻrganishda qoʻshimcha sifatida amalga oshiriladi, shu bilan birga bu masalada tizimli tahlilni amalga oshirish ayniqsa muhimdir.

Shunday qilib, jinoyat protsessida qoʻllaniladigan maxsus bilimlar tushunchasi masalasiga ham nazariy yondashuvlarni, ham maxsus bilimlardan foydalanishning ayrim masalalarini jinoyat-protsessual qonunchiligida tartibga solishni takomillashtirish lozim.

Maxsus bilim – bu jinoyat ishini qo‘zg‘atish, dastlabki tergov va sud muhokamasi maqsadlari uchun qo‘llaniladigan va jinoyatga aloqador faktik ma‘lumotlar, dalillarni zamonaviy tadqiqot usullari orqali topish, to‘plash, baholashni amalga oshirishda foydalaniladigan fan, texnika, kasb-hunar sohasidagi tor sohadagi professional bilimdir.

Maxsus bilimdan foydalanish ekspertning ekspertizadagi identifikatsion va boshqa tergov harakatlaridagi hamda mutaxassisning maslahat yoki texnik yordamni o‘zida aks ettiruvchi faoliyatiga asoslangan amaliyotidan foydalanishdir.

Sud va tergov organi xodimlarning o‘zi ekspertiza tekshiruv uchun zarur bo‘lgan maxsus bilimga ega bo‘lgan tadir hamda ekspertiza tayinlash zaruratidan ozod qilmaydi, chunki ularning protsessual holati bo‘yicha ishni tekshirishda o‘ziga xos vakolatli bo‘lib, ekspertiza o‘tkazadigan mutaxassislarning vakolatlari ham protsessual holatidan kelib chiqadi. Bu tartib ekspertiza xulosasi xolisona bo‘lishining kafolatlaridan biridir.

Ekspert oldiga qo‘yilgan savollar uning maxsus bilimlari doirasida bo‘lishi lozim. Bu talab buzilib, ekspert oldiga uning vakolat doirasidan chetga chiqadigan vazifalar qo‘yilsa, u xulosa berishdan bosh tortishi mumkin. Tekshiruv natijasida beriladigan xulosalar esa ekspertning bilim doirasi bilan chegaralanadi va uning vakolatidan tashqariga chiqmasligi kerak.

Ekspert uzrsiz sababga ko‘ra o‘z vazifasini bajarishdan bosh tortsa yoki qasddan yolg‘on xulosa bersa qonunda belgilangan javobgarlikka tortiladi, bu haqda ogohlantirilganligini o‘z

imzosi bilan tasdiqlaydi.

Maxsus bilimga ega shaxslar jinoyatni tergov qilish va sud jarayoni davrida mutaxassis sifatida ham jalb etilishi mumkin.

Hozirgi vaqtda ushbu muammoni hal qilishda juda ko‘p yondashuvlar mavjud, bu birinchi navbatda amaldagi qonunchilikda maxsus bilimlar institutining mohiyatini belgilaydigan terminologik vositalarning yo‘qligi bilan bog‘liq. Maxsus bilimlardan foydalanish shakllarining tasniflarini ko‘rib chiqishda, maxsus bilim shakllarini farqlash bo‘yicha konsensus mavjud emasligi aniqlandi.

Shunday qilib, yondashuvlarning xilma-xilligiga qaramasdan, ayrim yuridik fanlarning uslubiy qoidalarida maxsus bilimlarning mohiyatini aniqlashda to‘liq aniqlik mavjud emas. Har bir olim ushbu tushunchaning faqat ma‘lum xususiyatlariga ahamiyat beradi.

Shuni ham ta‘kidlash kerakki, dastlab paydo bo‘lgan sud ekspertizasi, bugungi kunda jinoiy jarayonda “maxsus bilimlar” toifasining ilmiy rivojlanishining mustaqillik tendensiyasi aniq. Shu bilan birga, ulkan ilmiy va amaliy salohiyat, o‘rganilayotgan tushunchaning mazmuni ham noaniq talqin qilinadi va yetarli darajada aniq rivojlanmagan.

Maxsus bilimlardan foydalanish shakllarini o‘rganishda qo‘shimcha sifatida olib boriladigan jinoyat protsessida maxsus bilim tushunchasi va belgilari masalalarini, ayniqsa, tizimli tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Shu sababli, jinoyat protsessida qo‘llaniladigan maxsus bilim tushunchasi masalasiga har ikkala nazariy yondashuvni takomillashtirish zarurligi to‘g‘risida xulosa qilishimiz mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Базарова Д., Астанов И.П. Криминалистика ва экспертиза. – Тошкент, 2020.
2. Дулов А.В. Вопросы теории судебной экспертизы. – Минск, 1959. – С.4.
3. Эйсман А.А. Заключение эксперта (Структура и научное обоснование). – М.: Юрид. Лит., 1967. – С. 91.
4. Орлов Ю.К. Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам). – Москва, 1995. – С. 90-91.
5. Соколовский З. М. Понятие специальных знаний // Криминалистика и судебная экспертиза. – Киев, 1969. – № 6. – С. 202.
6. Криминалистика. Дарслик. I – jild. – Т.: TDYI nashriyoti, 2008.
7. <https://www.lex.uz/acts/111460>